לדרוש את ה׳, לדרוש את התורה

הרב ש״י הלד[1] - held@hadar.org

תולדות תשפ"ז

"וַיִּתְרֹצְצוּ הַבָּנִים בְּקִרְבָּהּ": תחילת הפרשה שלנו מתארת את סבלה של רבקה ההרה, ואת הפנייה שלה לקב״ה: "וַתֵּלֶךְ לִדְרֹשׁ אֶת־ה׳" (בראשית כה:כב). הפרשנים וחוקרי המקרא מתקשים להבין מה פירוש המעשה של "לדרוש את ה׳" ולאן רבקה הולכת. כפי שפירש הבכור שור ואחריו חוקרים רבים, נראה כי רבקה הלכה להתייעץ עם נביא או מגיד עתידות.[2]

אבל יש הסוברים כי אין סיבה להכניס מתווך כלשהו לסיפור. ככלל, אירועי ספר בראשית מתרחשים, כפי שמזהה ארין פלמינג, "בתקופה שאין בה נביאים, שבה לדמויות יש מגע ישיר יותר עם אלוהים... אדם, חוה, קין, נח, אברהם, שרה, הגר ויעקב, כולם ללא ספק חווים תקשורת ישירה ובלתי מתווכת עם אלוהים". סביר להניח שגם לרבקה היה ערוץ תקשורת ישיר עם הקב״ה, ושהסיפור של רבקה מלמד אותנו ש"לנשים כמו לגברים הייתה היכולת להשתמש בנבואה כערוץ ישיר לאלוהים".[3]

אם לדרוש את ה׳ הוא "חיפוש אחר הדרכה אלוהית ברגעים קשים של מבוכה ומכאוב״, המונח נושא גם משמעות אחרת, של "'בקשת דין או גזר דין', או 'עריכת חקירה משפטית'".[4] דוגמה מפורסמת לכך היא תשובתו של משה לתהייתו של יתרו: "מַדּוּעַ אַתָּה יוֹשֵׁב לְבַדֶּךָ וְכָל־הָעָם נִצָּב עָלֶיךָ מִן־בֹּקֶר עַד־עָרֶב?" תשובתו של משה,

---

[1] תרגום לעברית מאת עודד לוין בעריכת צוות מכון הדר. לקריאת דבר התורה המלא:
https://mechonhadar.s3.amazonaws.com/mh_torah_source_sheets/CJLIParashatToldot5775.pdf

[2] הרטלי, בראשית, 184, מצוטט אצל פלמינג, "ותלך לדרוש", 1.
[3] פלמינג, "ותלך לדרוש", 3, 5.
[4] סרנה, שמות, 100.

"כִּי־יָבֹא אֵלַי הָעָם **לִדְרֹשׁ אֱלֹקִים**" (שמות יח:יד-טו), מלמדת ש"אלוהים הוא המקור של האיסורים והציוויים [...] ומשה הוא הערוץ שדרכו העם יכול לפנות לאלוהים עם בעיות מן הסוג הזה", כפי שכותב ג׳ון דורהם.[5]

אם כן, בבראשית ושמות רבקה וצאצאיה "דורשים את ה׳" והוא משיב – במישרין או בתיווך. אולם מתישהו לאורך הדרך מתחולל שינוי מכריע. כשספר עזרא מתאר את הסגולות ההופכות את עזרא למנהיג ראוי אנו שומעים "כִּי עֶזְרָא הֵכִין לְבָבוֹ לִדְרֹשׁ אֶת־תּוֹרַת ה׳ וְלַעֲשׂת וּלְלַמֵּד בְּיִשְׂרָאֵל חֹק וּמִשְׁפָּט" (עזרא ז:י).

ארע אפוא שינוי חסר תקדים. במקום לדרוש ישירות את ה׳, אנשים החלו לחפש הדרכה באמצעות לימוד תורתו.

תהילים קיט מדבר על העונג הצרוף שהאדם מסוגל להגיע אליו מתוך העיסוק בתורה: "דָּבַקְתִּי בְעֵדְוֹתֶיךָ ה׳" (קיט:לא). אין בשום מקום אחר בתנ"ך שימוש בשורש דב"ק לגבי מצוות ("עדותיך"). הדבקות שאנו מוצאים בתנ"ך היא כלפי ה׳ (דברים י:כ; תהילים סג:ט). עם זאת, אין ספק שהמהלך הזה של העמדת מצוותיו של הא-ל במקום הא-ל עצמו נמצא בפסוק מח: "וְאֶשָּׂא־כַפַּי אֶל־מִצְוֹתֶיךָ אֲשֶׁר אָהָבְתִּי וְאָשִׂיחָה בְחֻקֶּיךָ" – הרי נשיאת כפיים היא מחווה של תפילה,[6] ואילו בפסוק המפעים הזה נראה כאילו המשורר מתפלל למצוות במקום לאלוהים! מה קורה כאן?

החוקר משה גרינברג מציין כי "במזמור הזה יש דתיות מסוג חדש. הרגש הדתי, היחס הדתי – אהבה, עונג, דבקות – ממוקדים כעת בתורה, בלימוד". אבל האין בכך פתח לסוג של עבודה זרה – במקום עבודת ה׳, סגידה לתורה? גרינברג מדגיש כי אלוהים בשום פנים איננו "מוחלף"; "אדרבה, המזמור כולו פונה לא-ל. 'אתה' במזמור הוא הא-ל, 'תורתך', 'עדותיך', 'מצוותיך' זוכות כולן לשבחים. התורה איננה מפרידה בין המשורר ואלוהיו, היא חוליה המקשרת ביניהם". לטענת גרינברג, התורה יוצרת אפשרות לקשר רציף ועמוק בין ישראל והקב״ה: "תורתו של הא-ל, מצוותיו, חוקיו, משפטיו, עדותיו, דבריו – כל אלו זמינים... לבני ישראל, מאפשרים להם לחוש קרבה לאלוהיהם בכל עת מן העתות. נוכחות הא-ל בחברה האנושית מובטחת באמצעות התורה שאלוהים נתן בחסדו לישראל".[7]

---

[5] דורהם, שמות, 250.

[6] אבן עזרא מסביר כי נשיאת הכפיים כאן איננה תפילה כי אם ביטוי של כבוד ויראת שמיים ורבי ישעיהו די טראני (מאה 12-13) מפרש את נשיאת הכפיים כסמל של מחויבות לקיום המצוות. יש חוקרים בני זמננו שהתקשו כל כך בדימוי הזה עד כי טענו שיש להגיה את הנוסח ל"אשא כפיי אליך". גונקל, תהילים, 512. מצוטט אצל אמיר, "תהילים קיט", 60.

[7] מ' גרינברג, שלוש תפיסות 21-22.

בעומדנו מול התורה אנו חשים שאנו עומדים במחיצת הא-ל – וגם כשאין לנו תחושה כזאת אנו בכל זאת מאמינים בכך ושואפים לכך. אהבתנו לתורה כה עמוקה[8] והאמון שלנו בה כאמצעי לגילוי נוכחותו ורצונו של הא-ל בעולם כה חזק עד שגם ברגעים האפלים ביותר בתולדות ישראל, גם כשנראה שאלוהים נעדר לגמרי, עדיין אפשר למצוא אותו בתוך התורה.

יש בחיים רגעים שבהם העולם נדמה לי ריק מאלוהים, וככל שאני מזדקן הרגעים הללו הולכים ונעשים תכופים יותר. ובכל זאת, כשאני לומד תורה אני חש נוכחות, קצה חוט של התגלות, ואני זוכה לשמוע קול, עדין ודק. ליהודי המבקש את אלוהיו, חֶבל המילים הכתובות המחבר בין שמיים וארץ הוא אולי הדבר היקר ביותר בעולם.

אבל העמדת התורה בין ישראל והקב״ה יכולה גם להיות מסוכנת: כל דבר שמתווך את הקב״ה עלול גם לתפוס את מקומו. אנחנו באמת עלולים להתרכז כל כך בתורה עד שתחושת הנוכחות האלוהית בעולם, קל וחומר של א-ל מצווה, תאבד מאיתנו לגמרי. אז אנו מסתכנים בלהפוך לחסידי המילה הכתובה במקום להיות עובדי ה׳.

הטענה כי הקב״ה מתגלה בתורה ושלימוד תורה הוא אמצעי להתקרב אליו היא אחד החידושים וההישגים המופלאים ביותר של היהדות, אך גם אחד מהימוריה הגדולים. כשהימור זה מצליח, היהדות המקדשת את המילה הכתובה מאפשרת לאדם לפגוש את אלוהיו כמעט בכל מצב. כשהוא נכשל, התוצאה היא אלוהים הנדחק לשוליים. האהבה לתורה יכולה להשכיח מהאדם את הא-ל שאותו הוא עובד.

זו אולי משמעותה העמוקה של הדרשה של רבי חייא בר אבא: "וְאֹתִי עָזָבוּ וְאֶת־תּוֹרָתִי לֹא שָׁמָרוּ" (ירמיהו טז:יא). הלואי אותי עזבו ותורתי שמרו, מתוך שהיו מתעסקין בה, המאור שבה היה מחזירן למוטב" (איכה רבה פתיחתא ב; בשינוי קל בירושלמי חגיגה פרק א הלכה ז).זהו מסר ברור ורב עוצמה: אפילו בעיתות בהן אנחנו מתרחקים מאלוהים או לא מרגישים את נוכחותו, התורה עדיין עומדת לרשותנו. אבל התורה איננה תכלית בפני עצמה כי אם אמצעי לשוב אל ה׳. רבקה דורשת את ה׳ ואילו אנו רק לומדים את התורה המתעדת את הדרישה הזו, אולם גם היא וגם אנחנו מבקשים דבר אחד: להתקרב אל ה׳ ולשמוע את קולו.

שבת שלום

[8] במילה תורה כוונתי כאן לא רק לחמשת החומשים כי אם לאוצר הרחב של הדיבור האלוהי ושל העיסוק היהודי בו, שחי ומתפתח כל העת.